

М. П. Драгоманова]. *ENPUIR*. <https://enpuir.edu.ua/entities/publication/130069fe-9198-4b92-a069-fcbac57cc6c3>

2. Биковська О.В. (2006). *Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні* : монографія. ІВЦ АЛКОН.

3. Колодько Н.І., & Омельченко, Д.Г. (2013). Програма гуртка «Географічне краєзнавство», основний рівень. *Програми з позашкільної освіти: туристсько-краєзнавчий напрям*, 1, 32–47.

4. Копилець Є. (2019). Організація інтегрованих краєзнавчих досліджень як засіб формування ключових компетентностей учнівської молоді. *Позашкілля*, 12, 58–63. <http://pgf.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/2020.pdf> ????

5. Копилець Є. (2017). Освітній потенціал інтегрованих краєзнавчих досліджень учнівської молоді. *Фізичне виховання, спорт і туристсько-краєзнавча робота в закладах освіти*, 233–238.

6. Копилець Є.В., & Омельченко Д.Г. (2017). Програма гуртка «Географічне краєзнавство». *Програми з позашкільної освіти: туристсько-краєзнавчий напрям*.

7. Мачуський В.В. (2015). Стратегічні напрями удосконалення науково-методичного забезпечення діяльності позашкільних навчальних закладів в роботі лабораторії позашкільної освіти. *Науковий вісник Національного еколого-натуралістичного центру. Серія: Педагогічні науки*, 1, 12–22.

Курепін В. М.

*Миколаївський національний аграрний університет
(Миколаїв, Україна)*

НАВЧАННЯ З ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК ФОРМА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Цивільний захист відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки населення та працівників під час аварій, техногенних інцидентів та природних катастроф. Основним їх призначенням є збереження життя та здоров'я людей, організація та проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у зоні надзвичайної події, а також підтримання безперебійного функціонування об'єкта в умовах кризової ситуації з метою недопущення подальшого її поширення.

Система цивільного захисту на підприємствах значною мірою спирається на діяльність рядових працівників, які зазвичай не мають спеціальної підготовки у сфері цивільного захисту. Водночас саме від їх лагоджених і своєчасних дій під час аварій залежить безпека всього колективу (Бацуровська, Кашина, & Курепін, 2025, 124). Зважаючи на це, надзвичайно важливим є забезпечення належного рівня професійної підготовки працівників із питань цивільного захисту та дій у надзвичайних ситуаціях, що виступає запорукою безперебійного функціонування об'єкта господарювання як у мирний час, так і в особливий період.

Відповідно до норм українського законодавства, навчання з питань цивільного захисту має обов'язковий характер, є необхідним заходом, спрямованим на збереження життя та здоров'я працівників підприємств та населення у разі виникнення виробничих аварій або природних катастроф.

Проведення таких навчань забезпечує стійке функціонування об'єкта під час надзвичайних ситуацій, що сприяє запобіганню поширенню їх наслідків та зменшення масштабів можливих збитків.

У разі виникнення надзвичайних ситуацій навіть рядові працівники повинні володіти базовими знаннями та вміннями щодо організації ліквідації аварії, проведення рятувальних заходів та збереження матеріальних цінностей. Водночас більшість працівників не мають спеціальної підготовки в цій сфері, що зумовлює необхідність систематичного та професійного навчання з питань цивільного захисту та дій у надзвичайних ситуаціях. Саме якість і регулярність такого навчання визначають рівень безпеки всього персоналу підприємства (Іваненко, 2024, 19).

Керівник підприємства одночасно виконує функції начальника цивільного захисту об'єкта господарювання, але у той же час на підприємстві повинні бути фахівці, які будуть виконувати обов'язки відповідальних осіб з питань цивільного захисту. Відповідно до вимог чинного українського законодавства обов'язковому навчанню з питань цивільного захисту та дій у надзвичайних ситуаціях підлягають керівники об'єктів господарювання, а також працівники, відповідальні за організацію заходів цивільного захисту та реагування на надзвичайні ситуації.

На кожному об'єкті мають бути фахівці, які пройшли відповідну підготовку з питань цивільного захисту (Іваненко, & Курепін, 2022, 98). Підготовлені фахівці з цивільної захисту мають знання та навички, необхідні для ефективного проведення аварійно-рятувальних робіт під час виникнення невизначених ситуацій. Навчання проводиться у спеціалізованих навчальних центрах, що мають відповідний сертифікат та державну акредитацію. Результатом проходження такого курсу є не лише здобуття сучасних знань та практичних навичок у сфері цивільного захисту та реагування на надзвичайні ситуації, а й видача сертифікату державного зразка.

У разі, коли підприємство наділене повноваженнями щодо забезпечення захисту не лише власних працівників, а й населення під час надзвичайних ситуацій, а також входить до територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільної захисту, на його базі формується комплекс спеціалізованих органів управління та підрозділів. До їхньої компетенції належить організація заходів із запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, забезпечення пожежної безпеки, підтримання стійкого функціонування підприємства у кризових умовах, а також здійснення евакуаційних заходів.

Спеціальне навчання повинні проходити не лише працівники зазначених підрозділів, а й їх керівники (Соколюк-Орел, 2024, 331). Керівники та фахівці відповідних підрозділів зобов'язані проходити підготовку з питань цивільного захисту та дій в надзвичайних ситуаціях із періодичністю не рідше одного разу на п'ять років. Водночас чинне законодавство передбачає і додаткові вимоги, що виходять за межі зазначеної періодичності та стосуються як змісту навчання, так і необхідності його оновлення залежно від змін у нормативно-правовій базі та специфіки діяльності об'єктів господарювання.

Програма навчання працівників з питань цивільної захисту має обов'язково охоплювати основні аспекти підготовки до дій у разі надзвичайних ситуацій. Зокрема, вона повинна передбачати вивчення системи оповіщення про небезпеку, порядок доведення сигналів до населення та алгоритму дій персоналу у відповідь на такі сигнали. Важливим елементом є ознайомлення з видами індивідуальних та колективних засобів захисту (Іваненко, & Курепін, 2023, 268), специфіка використання яких визначається характером діяльності підприємства. До цієї категорії належить також оволодіння навичками застосування первинних засобів пожежогасіння та розуміння послідовності їх використання.

Окрему увагу приділяють формуванню знань щодо поведінки працівників у разі загрози або вчинення терористичного акту поблизу підприємства, а також заходів, спрямованих на запобігання терористичним загрозам. Працівники повинні бути поінформовані про дії, необхідні для недопущення виникнення аварійних ситуацій, пожеж, катастроф та інших надзвичайних подій, а також про порядок дій у разі загрози надзвичайної ситуації техногенного, природного чи соціального характеру на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Крім того, навчання має охоплювати правила надання першої долікарської допомоги потерпілим внаслідок травм, отруєнь або інших небезпечних факторів, а також способи запобігання побутовим ризикам та порядок дій у разі їх виникнення. Заняття з питань цивільного захисту та захисту від надзвичайних ситуацій проводяться за рішенням керівника підприємства (Піндера, 2022, 42), організовуються безпосередньо на робочих місцях та проходять в робочий час, що забезпечує зручність для працівників і підвищує їхню обізнаність у питаннях цивільного захисту без відриву від виробництва.

Для підвищення ефективності навчання з питань цивільної захисту та дій у надзвичайних ситуаціях доцільно організовувати його на основі моделювання реальних сценаріїв надзвичайних подій, імовірних для конкретного підприємства чи окремих об'єктів його інфраструктури. Використання сучасних тренінгових методик, зокрема інтерактивних форм навчання, що передбачають самостійне розв'язання працівниками практичних завдань, сприяє формуванню навичок оперативного прийняття рішень та адаптації до екстремальних умов.

Для оптимізації навчального процесу та мінімізації відриву персоналу від основної діяльності доцільно зменшити обсяг часу, відведеного на опрацювання загальнотеоретичних відомостей, надаючи їх для самостійного вивчення. Основну увагу слід зосередити на відпрацюванні конкретних алгоритмів дій у ситуаціях, які можуть реально виникнути на даному підприємстві (Іваненко, 2025, 45). Кожен працівник повинен чітко усвідомлювати власні функції та послідовність дій у разі аварії чи інших небезпечних виробничих ситуацій. Порядок дій персоналу в умовах екстремальних ситуацій необхідно закріплювати у програмах вступного та первинного інструктажів з охорони праці, а також у відповідних навчальних програмах, що регламентують безпекові питання.

Навчання з питань цивільного захисту як форма неформального освіти відіграє важливу роль у формуванні культури безпеки населення та підвищенні рівня готовності громадян до дій у надзвичайних ситуаціях. Такий тип навчання забезпечує практичну направленість освітнього процесу, сприяє набуттю прикладних компетентностей (Лазіс, 2024, 288) і дозволяє оперативно адаптувати зміст підготовки до актуальних потреб суспільства.

Неформальний характер освітнього процесу у сфері цивільного захисту створює умови для гнучкої організації навчання, що є особливо важливим для працівників виробничих підприємств та організацій різних форм власності. Це дає змогу не лише підвищити ефективність реагування в кризових ситуаціях (Іваненко, 2022, 57), а й сформувати свідоме ставлення до особистої та колективної безпеки.

Отже, навчання з цивільного захисту в межах неформального освіти є важливим елементом державної системи безпеки, який сприяє зміцненню стійкості суспільства до надзвичайних ситуацій, розвитку професійної компетентності працівників та забезпеченню неперервності процесу підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацуровська І.В., Кашина Г.С., Курепін В.М. (2025). Інтеграція сучасних освітніх технологій, системи якості вищої освіти та принципів безпеки життєдіяльності у підготовці фахівців. *Перспективи та інновації науки. Педагогіка. Психологія. Медицина*, 3(49), 119-136. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-3\(49\)-119-135](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-3(49)-119-135)
2. Іваненко В.С. (2025). Фактори вразливості об'єктів перед терористичними нападами та шляхи їх подолання. *Problems of Emergency Situations* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Національний університет цивільного захисту України, 44-46. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21484/1/PES_2025-45-46.pdf
3. Іваненко В.С. (2022). Деякі методи оцінки професійних ризиків. *Сучасні підходи до охорони праці в закладах професійної освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН УКРАЇНИ, 55-59. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12472/1/55-59.pdf>
4. Іваненко В.С. (2024). Порівняльна характеристика кваліфікаційних вимог та стандартів до фахівців у галузі охорони праці на підприємствах аграрного профілю. *Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу України* : збірник тез наук.-теорет. 36-ї студентської конф. МНАУ, 17-20. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/17834/1/zbirnyk-tez-22-03-24-men-17-20.pdf>
5. Іваненко В.С., & Курепін В.М. (2022). Управління професійними ризиками на вітчизняних підприємствах. *Проблеми та перспективи розвитку охорони праці* : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів, БЖД, 97-99. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11713/1/97-99.pdf>
6. Іваненко В.С., & Курепін В.М. (2023). Реалізація заходів цивільного захисту у реформах місцевого самоврядування. *Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції* : матеріали X всеукраїнської науково-практичної конференції. МНАУ, 265-268. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15758>
7. Лазіс М.І. (2024). Європейський підхід до управління безпекою та здоров'ям працівників підприємств. *Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції* : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції. МНАУ, 285-

288.

URL:

<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18926/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%ba%d0%b0-286-288.pdf>

8. Піндера М.В. (2022). Захист населення і територій під час надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру громад. *Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості* : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу». МНАУ, 40-43. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12077/1/40-43.pdf>

9. Соколюк-Орел Д.А. (2024). Менеджмент знань: моделі управління знаннями персоналу на підприємствах. *Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції* : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції. МНАУ, 329-322. URL:

<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18931/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%ba%d0%b0-330-332.pdf>

Прилуцька Т. Д.

*Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
(Харків, Україна)*

Ялліна В. Л.

*Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
(Харків, Україна)*

РОЛЬ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПІДВИЩЕННІ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ТА ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Через пандемію COVID-19, а згодом і повномасштабну війну, яка триває вже декілька років, освітній процес перейшов у дистанційний формат. Однією з основних особливостей дистанційного навчання є впровадження цифрових інструментів в освітній процес та можливість опанувати будь-які знання у зручний час. З метою забезпечення індивідуального підходу до навчального процесу важливо враховувати освітні особливості всіх здобувачів освіти та повною мірою забезпечити їх пізнавальні потреби. Для цього найкраще підходять засоби неформальної освіти.

Упровадження неформальної освіти у викладання обов'язкових навчальних дисциплін сприяє підвищенню рівня навчальної мотивації (завдяки варіативності) та формуванню компетентності навчання впродовж життя. Наукова проблема полягає у визначенні умов для застосування засобів неформальної освіти під час організації дистанційного навчання.

Тематику впровадження елементів неформальної освіти в процес формальної освіти досліджували багато науковців. Так, у дослідженні І. М. Акименко проаналізовано досвід інтеграції неформальної у формальну в країнах Європи та зазначено, що неформальна освіта є достатньо привабливим